

Оксана Висовеню

РЕПРЕСИВНА ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ ЩОДО ДІТЕЙ ВІРНИХ ЄВАНГЕЛЬСЬКОЇ ХРИСТИЯН- БАПТИСТСЬКОЇ ЦЕРКВИ В УРСР (60–80-ті рр. ХХ ст.)

Проаналізовано самвидавчу і спеціальну літературу, а також польові дослідження та встановлено, що радянські владні органи цілеспрямовано порушували права дітей вірних Євангельської християн-баптистської церкви як у школі, так і в громадському житті, що суперечило Загальній декларації прав дитини, прийнятій Генеральною Асамблеєю ООН у 1959 році.

Ключові слова: Загальна декларація прав дитини, Євангельські християни-баптисти, братство, репресивно-каральні заходи тоталітарної влади, УРСР.

Об’єктивне розкриття проблеми репресивно-каральних заходів радянської влади щодо дітей вірних Євангельської християн-баптистської церкви (ЄХБ) до сьогодні не знайшло повного висвітлення у науковій літературі. Окремі факти та події, що пов’язані з досліджуваною темою, висвітлено в низці праць про історію становлення ЄХБ в УРСР, а також у розвідках про репресії щодо їхніх членів [6; 7; 8; 9; 10; 11]. Тому реалізація цього напрямку дослідження наразі є актуальною і вимагає залучення до аналізу, крім спеціальної та самвидавчої літератури, також польових досліджень, що значно збагатить проблему новими фактами й теоретичними положеннями та дасть змогу повною мірою зреалізувати дослідницькі завдання.

Мета нашої статті полягає в аналізі літератури, зокрема самвидавчої і спеціальної, а також польових досліджень, що дає змогу комплексно дослідити репресивну політику радянської влади щодо дітей вірних ЄХБ в УРСР у 1960–1980-х роках. Відповідно до мети визначено такі завдання: оприлюднення маловідомих і нових фактів порушення прав дітей вірних ЄХБ у школі та в громадському житті; на прикладі джерел, зокрема і польових досліджень, показати незаконні дії влади та правоохоронних органів, які супроводжувалися моральним та фізичним впливом на дітей вірних ЄХБ. Об’єктом дослідження є репресивна політика влади щодо дітей вірних ЄХБ в 1960–1980-х рр. Предметом дослідження є факти та події, що пов’язані з порушенням прав дітей вірних ЄХБ у школі та у громадському житті. Хронологічні межі дослідження охоплюють період 60–80-ті рр. ХХ ст., коли діти вірних ЄХБ України найбільше зазнавали утисків як з боку репресивно-каральних органів влади, так і в закладах освіти та громадському житті. Географічні межі статті пов’язані з територією УРСР, яка на той час була у складі СРСР. Дослідження виконано з дотриманням принципу історизму, який є надзвичайно важливим для показу суспільно-політичної ситуації та посилення карально-репресивних заходів правлячого режиму, що негативно позначилося не лише на членах конфесії ЄХБ, а й на їхніх сім’ях. Також у дослідженні були застосовані порівняльно-історичний і структурно-системний методи тощо.

Хоча після смерті Й. Сталіна до влади в СРСР прийшли більш помірковані партійні діячі і в країні розпочалися політичні, економічні й культурні реформи (які пізніше стали відомі під терміном “хрущовська відлига”), проте внутрішня і зовнішня сутність тоталітарної системи залишилася незмінною. Тому й після проголошення на “доленосному” XXI з’їзді Комуністичної партії Радянського Союзу (КПРС) у 1959 р. остаточної перемоги соціалізму в країні і переходу до розгорнутого будівництва т. зв. комуністичного суспільства, партійно-державне керівництво вирішило розпочати новий етап боротьби з релігією. Так, на початку 1960-х років були зачинені тисячі церков і молитовних будинків. Розпочалася масована антирелігійна пропаганда, яка поєднувалася з наклепами на адресу вірян.

Своєю чергою, гостро посилювався тиск з боку Ради у справах релігій і КДБ на керівників релігійних об’єднань, зокрема і на керівництво Союзу євангельських християн-баптистів. Саме під його впливом Всесоюзна Рада ЄХБ (ВРЄХБ) у 1960 р. прийняла документи, які пізніше стали причиною утворення руху “ініціативників”, а саме, положення про ВРЄХБ і “Інструкційний лист старшим пресвітерам”. Ці документи за своїм змістом суперечили основним баптистським принципам. Зокрема, в них від імені ВРЄХБ вимагалася не залучати дітей на молитовні зібрання, довести до мінімуму хрещення молоді до 30 років, при цьому новонаверненим встановлювався випробувальний термін не менше 2-3 років, а учнів, студентів і військовослужбовців взагалі охрещувати заборонялося. Не дозволялося допускати на проповіді членів інших громад тощо [11, с. 350-351]. Ось що писали очевидці й учасники тих подій: “1961 рік. Братство зазнало тяжких випробувань. Грубо порушувалася свобода віри. Повна заборона діяльності незареєстрованих громад. По всій країні – масові арешти, конфіскація будинків, що їх надали вірні для зборів. Сотнями закрива-

ються і зареєстровані громади. За першу половину 1961 року було ліквідовано 300 таких громад. ВРЄХБ вважає, що за таких темпів навішування замків усі громади будуть зачинені за 2,5-3 роки” [12, с. 38–40].

Проте не це було найбільшим випробуванням для вірних ЄХБ, жахливим стало те, що під час гонінь жертвами тоталітарної влади ставали їхні діти, яким не лише заборонялося відвідувати церковну службу, а й застосовувалися більш дієвіші методи перевиховання: виховні бесіди, моральний тиск, залякування та фізичні покарання. У самвидавчих документах ЄХБ 1960–1970-х років наводиться велика кількість фактів кричущого порушення прав дитини у загальноосвітніх школах. Типовими для цього періоду були випадки фізичної розправи над дітьми за небажання бути у лавах дитячої організації “Піонерія”. Так, у 1964 році в місті Житомир у школі № 30 учня 5-го класу Володю Довбиша у воротах школи побив черговий школи за те, що він прийшов у школу без галстука [1, с. 49].

За свідченням очевидця тих подій Валентини Левченко (1969 р.н., м. Яготин Київської обл.), процес її атеїстичного перевиховання ушколі проходив у декілька етапів: “Перший, з ким я мала виховну бесіду з приводу релігійної належності моїх батьків, це був завуч з виховної роботи. Головно, він запитував мене, чи з доброї волі я хожу до молитовного будинку, чи не піддаюся фізичному впливові з боку батьків. Далі процесом атеїстичного перевиховання займався класний керівник (з етичних міркувань я її назву Г. О.). Зрозуміло, що людський чинник тут відіграв особливу роль, адже мій класний керівник був членом КПРС, тому особливо ретельно поставився до цього завдання. Вже перед вступом мого класу в піонери розпочалися постійні виховні бесіди про важливість цього кроку в житті радянської дитини. Звичайно, що в день вступу я була відсутня в школі, просто її прогуляла з сестрою (про цей прикрий випадок мої батьки навіть нічого не знали). Після цього для Г. О. моє атеїстичне перевиховання стало справою честі. При всьому класі вона мені подарувала піонерську форму і наділа червоний галстук, що свідчив про належність до цієї організації. Щоранку вона спеціально приходила на перший урок, щоб пересвідчитися, чи ношу я галстук. Ця червона хустинка для мене перетворилася в своєрідний моральний тягар, адже у моїй релігійній свідомості ця річ була уособленням певного язичницького фетишу. Крім морального тиску з боку вчителів, долучалися до процесу перевиховання і школярі всієї школи, які добре знали, що мої батьки баптисти. Адже одного разу мене і мою старшу сестру Наталію та брата Веніаміна виставили перед усією школою на лінійці, мабуть, з метою навернення на правильний шлях. Звичайно, що з нас сміялася вся школа, після цього випадку ми перетворилися у «білих ворон», на яких просто показували пальцем і глузували. Саме тоді, будучи дитиною, я вперше відчула, що таке приниження людської гідності” [7].

Крім того, до обов’язків класного керівника входило надання дитині вірних характеристики, де обов’язково вказувалася її релігійна належність. Зокрема, в характеристиці на ученицю 4-го класу Надю Храпову вчитель Шелковська вказує, що в піонери не вступила, оскільки живе в релігійній сім’ї, сама дівчинка відвідує зібрання. Жодних суспільних обов’язків не виконує. Схожа характеристика дається і її братові Петрові Храпову, де також зазначено, що він із сім’ї баптистів [1, с. 49-50]. Такого роду характеристика не лише порушувала міжнародні правові норми, зокрема Декларацію прав дитини, прийняту Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1959 року, та визнаною у відповідних документах країни-учасниці СРСР, а також і радянські закони, де заборонялося зазначати в документах про релігійну належність дитини чи громадянина [1, с. 49-50]. Отже, цей факт став свідченням того, що вже зі шкільної парти дитина в тоталітарному суспільстві піддавалася дискримінації.

У термінових повідомленнях через самвидавчі бюлетені оприлюднювалося багато інформації про знущання над дітьми вірних і поза школою. Так, у звіті комісії матерів-християнок, які займалися дослідженням порушень прав християнських дітей, при Раді родичів в’язнів вказувалося, що 23 серпня 1979 року в м. Львів були затримані брат-служитель благовісник Ради Церков ЄХБ Ритіков Павло Тимофійович, його син Ритіков Володя і Вельчинська Галя. Це сталося під час перевезення дітей в’язнів і служителів, що знаходяться на нелегальному положенні. Діти відпочивали останнім часом у Закарпатті. Другий раз за час їхнього відпочинку був здійснений на них напад міліції. Перший – 18 липня діти добу були оточені міліцією, представниками прокуратури. Надивилися і наслухалися всілякої несправедливості, брехні, хитрощів, беззаконня у представників влади. Після ретельного обшуку в них вилучена вся духовна література, магнітофони, плівки. Дітей вивезли з місця відпочинку, нікого не затримали цього разу. Іншого разу міліція 23 серпня в м. Львів затримала згаданих вище осіб, які і зараз перебувають під вартою. Окрім духовної літератури, магнітофонів, фотоапарата, кінокамери, були вилучені гроші в сумі 2449 рублів, що належать дітям для утримання і відправлення додому. Стеження за дітьми були встановлені до самих їхніх будинків. (Рада родичів в’язнів ЄХБ 1 вересня 1979 рік.) [4, с. 45].

Одним із жахливих методів залякування дітей християн-баптистів були виклики на допити у правоохоронні органи без супроводу дорослих. За свідченням Ради родичів в’язнів, у 70-х роках ХХ ст. такі випадки значно почастишали. Так, у Раду була подана заява від дружини Василя Рижука, у якій вказувалося: “11 квітня 1974 р. моїх дітей викликали в міліцію, куди приїжджав слідчий Гагарський, який веде справу їхнього батька Рижука Василя Федоровича. Наприкінці навчального дня до школи під’їхала міліцейська машина. Місцевий міліціонер з дитячої кімнати запропонувала їхати машиною у відділення міліції. Машиною вона не поїхала, пішла пішки. Там її допитував слідчий. Коли мене повідомили,

що донька пішла в міліцію, то я пішла туди, а коли прийшла, Галя, якій 13 років, була в сльозах, після її допиту викликали доньку Ніну 16 років, а потім сина 18 років Мішу. 11.VI–74 р.” [2, с. 12-13].

Тоталітарна влада не тільки проводила репресивно-каральні заходи щодо дітей вірних християн-баптистів, але позбавляла їх права на повноцінне життя. Адаже у 70-х рр. через посилення репресій щодо вірних протестантських громад багато її членів опинилися в місцях позбавлення волі. З кожним роком список в'язнів совісті тільки збільшувався. Звичайно, що найбільше від цього потерпали багатодітні сім'ї, які без батька-годувальника залишалися без засобів до існування. У самвидавчій літературі зафіксовано чимало витягів з листів жінок та дітей в'язням совісті. Одне з них наводимо дослівно: “Я, Германюк Уляна Сергіївна, проживаю в Ворошиловградській обл. м Лисичанськ-6, вул. МЮДа № 22, мати п'ятьох дітей, чоловік перебуває за ґратами за сповідання Живого Бога. Від самої юності я піддаюся гонінням тому, що хочу служити Господу. Коли я навчалася в медичному училищі, мені погрожували виключити з числа учнів, якщо я не відмовлюся від віри в Бога. Потім я вступила до інституту, де при закінченні мені повторили ті самі слова, – і диплом я не отримала. Але, незважаючи на всі труднощі, через рік я мала документи про закінчення інституту. І почалася нова хвиля переслідувань уже на роботі, де працювала ветлікарем. За цей час мене двічі звільняли з роботи, незважаючи навіть на те, що я багатодітна мати. Потім я змінила місце проживання, але й тут мене знову знайшли “турботливі руки”. Працювати на новому місці мені довелося тільки один рік. Після всього згаданого вище, я вирішила забути свою освіту і пішла мити під'їзди, потім працювала кочегаром. Останнім часом працювала сторожем, сподіваючись, що мене звідси не звільнять, але минуло небагато часу, мені й тут не знайшлося місця. Це я коротко повідомила особисто про себе, а моєму чоловікові Германюку Степану Григоровичу неодноразово накладали штраф по 50 карбованців, його поміщали на 15 діб у КПЗ, а потім засудили до 4,5 років ув'язнення у таборах і 3 з них – на поселенні. У школі з дітей глузують, а вчителі занижують їм оцінки. У цих гоніннях за віру в Бога Господь робить нас самовідданими, безстрашними. Роки знущання підтверджують те, що нас позбавляють елементарного права на існування. Прошу Вас, дорогі діти Божі, моліться за нас, щоб ми перенесли всі скорботи і позбавлення, залишаючись вірними Господу. 10 / IX-1974 р. Германюк У. С.” [2, с. 12-13].

Таким чином, спираючись на комплекс джерельної інформації, ми дійшли таких висновків: по-перше, карально-репресивні заходи тоталітарної влади в 1960–1980-х роках були спрямовані не лише проти вірних ЄХБ, а й проти їхніх дітей. Зібрані та проаналізовані факти дають підстави стверджувати, що радянські владні органи цілеспрямовано порушували права християнських дітей у школі та в громадському житті, що суперечило Загальній декларації прав дитини, прийнятій Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1959 року. По-друге, найбганебнішим порушенням законодавства стали незаконні дії влади, які супроводжувалися погрозами, залякуванням та викликами дітей у правоохоронні органи для допитів з метою морального тиску на їхніх батьків. По-третє, у дослідженні використаний метод польових досліджень, який дав змогу встановити нові факти переслідування християнських дітей у школі, які грубо порушували міжнародні та радянські закони того часу. Отже, проведене нами дослідження показало, що ця проблематика потребує подальшого вивчення, зокрема збору та аналітичного осмислення нових фактів і подій, пов'язаних з порушенням прав дітей вірних християн-баптистів в УРСР.

Література

1. Бюллетень № 10 Совета Родственников узников Евангельских христиан-баптистов в СССР. — Москва, 1972. — 60 с.
2. Бюллетень № 32 Совета Родственников узников Евангельских христиан-баптистов в СССР. — Москва, 1976. — 60 с.
3. Бюллетень № 39 Совета Родственников узников Евангельских христиан-баптистов в СССР. — Москва, 1976. — 60 с.
4. Бюллетень № 39 Совета Родственников узников Евангельских христиан-баптистов в СССР. — Москва, 1977. — 60 с.
5. Винс Г. П. Тропою верности / Г. П. Винс. — 2 изд., перераб и доп. — Санкт-Петербург : Библия для всех, 1997. — 308 с.
6. Воспоминание о ГУЛАГЕ и их авторы [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.sakharov-center.ru/asfcd/auth/?t=author&i=868>. — Заголовок з екрану.
7. Записано 15 квітня 2014 р. від Левченко В. І. 1969 р. н., яка мешкає в м. Яготин Київської області.
8. История евангельских христиан-баптистов в СССР. — Москва : ВСЕХБ, 1989. — 624 с.
9. Коцур В. П. В ім'я свободи совісті (до питання боротьби радянської тоталітарної системи із релігійним дисидентством) / В. П. Коцур, О. І. Висовень. — Переяслав-Хмельницький : ФОП Лукашевич О. М., 2013. — 227 с.
10. Решетников Ю. С. Обзор истории евангельско-баптистского Братства в Украине / Ю. Решетников, С. Санников. — Оп. : Одесса, Богомыслие, 2000. — 348 с.
11. Руденко А.А. Евангельские христиане-баптисты и перестройка в РСФСР / А. А. Руденко // На пути к свободе совести. — Москва, 1989. — С. 340–360.
12. Юбилейное послание всем евангельским христианам-баптистам // По пути возрождения. Совет церквей ЕХБ. — 1989. — С. 38–40.

Samydavchu analyzed and professional literature and field research and found that Soviet power authorities deliberately violated the rights of children faithful Evangelical Christian Baptist Church as school and in public life, contrary to the Universal Declaration of the Rights of the Child, adopted by the UN General Assembly in 1959.

Key words: the Declaration of the Rights of the Child, Gospel Christian Baptists, brotherhood, repressive measures of totalitarian authority, USSR.